

пошук конкретних технік, прийомів власної діяльності, тому введення узагальнень філософсько-методологічного і конкретно-наукового рівнів потребувало особливого підходу, який би зберіг сутність узагальнення знання на рівні гранично прагматичного підходу педагогів.

Інструментом такого стилю є представлення міркувань у серії рисунків, які зберігають суть абстрактного розуміння проблеми й, одночасно, зрозумілі і практичні на рівні педагогів. Методологічні питання загального і конкретно-наукового рівня психології поєднані з рівнем педагогічної практики саме через графічні візуальні моделі з досліджуваних проблем, що є найбільш конструктивним і ефективним з точки зору подальшого впровадження результатів дослідження проблеми креативності взаємодій вчителів і учнів.

У представленому нами дослідженні проблеми креативності педагогічних взаємодій всеохоплююче реалізовано методологію системного підходу – загальної технологічної схеми (і алгоритму) вивчення конкретно-наукових об'єктів, яка типова для сучасних наукових розробок різних напрямів при дослідженні складних об'єктів у правилах і нормах розуміння, відображення, аналізу, емпіричного вивчення систем та впровадження результатів дослідження у практику.

Системний підхід – це складна процедура двох процесів наукового вивчення об'єкту дослідження, за яким спочатку реалізується системний аналіз (логіка розчленування на елементи), а потім системний синтез (інтеграція знань у нову цілісність). Такий двосторонній підхід і реалізовано нами при дослідженні проблеми креативності педагогічних взаємодій.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.) *Артемова Е.Ю., Мартынова Е.М. Вероятностные методы в психологии. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1975.- 206 с.*
- 2.) *Бешелев С.Д., Гурвич Ф.Г. Математико-статистические методы экспертных оценок. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Статистика, 1980. – 263 с.*
- 3.) *Битинас В.П. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. - Вильнюс, 1971. – 347 с.*
- 4.) *Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. – М.: Знание, 1981. – 96 с.*
- 5.) *Браверман Э.М., Мучник М.Б. Структурные методы обработки эмпирических данных. М., 1983. – 464 с.*
- 6.) *Гусев А.Н., Измайлов Ч.А., Михалевская М.Б. Измерение в психологии: общий психологический практикум. – 2-е изд. М.: Смысл, 1998.- 286 с.*
- 7.) *Калошина Т.Ю. Тренинг креативности: разблокирование творческого потенциала личности и профессионала // Проблемы научно-технического творчества: материалы межреспубликанской научно-практической конференции. – Одесса, 1992. – С.228-290.*
- 8.) *Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. – М., 1977. – 270 с.*
- 9.) *Поташник М.М. Педагогическое творчество: Проблемы развития и опыт: Пособие для учителя. – К.: Рад. школа, 1988. – 191 с.*
- 10.) *Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / Сборник научных трудов под ред. А.А. Бодалева, В.Я. Ляудис. - НИИ общей педагогики АПН СССР, 1980. - 159 с.*
- 11.) *Суходольский Г.В. Основы математической статистики для психологов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1972. – 430 с.*
- 12.) *Шинкаренко В.И. Развитие креативности у учителя в педагогическом общении: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07/Укр. пед. ун-т им. Н.П. Драгоманова. – К., 1992. – 109 с.*

Власенко І.А.

ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В статтю розглянуті підходи к проблемі внутріличностного конфлікту в психологічній літературі. Обобщены представления о внутрличностном конфликте в зарубежной и отечественной психологии.

Нинішня соціально-економічна ситуація, проблеми соціального, політичного, економічного характеру викликають у багатьох людей невпевненість у майбутньому, негативні емоційні стани, внутрішню напруженість, що є проявами внутрішньоособистісного конфлікту. У зв'язку з цим актуальною є проблема вивчення внутрішньоособистісних конфліктів. Ми ставили собі за мету з'ясувати, які підходи до проблеми внутрішньоособистісних конфліктів існують у психологічній літературі, та узагальнити уявлення про такі конфлікти.

У зарубіжній психологічній літературі вивчення конфлікту здійснювали у межах різних напрямів, зокрема у дослідженнях психоаналітичного, біхевіористичного напрямів, в концепції поля К.Левіна, у працях представників когнітивної психології. У кожному з наведених напрямів існують свої течії, а в кожній течії - своя модель реконструкції внутрішніх конфліктів.

Так, психоаналіз висуває постулат про невирішуваність внутрішніх конфліктів. Згідно з уявленнями представників психоаналізу, людина перебуває у стані постійного внутрішнього і зовнішнього конфлікту з оточуючими і світом в цілому (З.Фрейд, К.Хорні, А.Адлер, Е.Фромм). Індивід, в силу зовнішніх обмежень (моральних і соціальних норм), часто змушений відмовлятися від задоволення своїх бажань, що і призводить до виникнення психічного конфлікту. У рамках психоаналітичного напрямку описано механізми виникнення невротичного конфлікту. Внутрішньоособистісний конфлікт визначається як протиріччя різноспрямованих тенденцій внутрішнього світу людини. Розрізняють нормальний внутрішній конфлікт і конфлікт невротичний. Нормальний конфлікт людина може усвідомлювати, а невротичний конфлікт має переважно несвідомий характер [1].

В теорії поля К.Левіна конфлікт характеризується як ситуація, в якій на індивіда одночасно діють протилежно спрямовані сили приблизно рівної величини. К.Левін описує основні види внутрішньоособистісного конфлікту: коли індивід перебуває між двома позитивними або негативними валентностями, або один об'єкт одночасно наділений і позитивною, і негативною валентністю.

У роботах біхевіористичного напрямку внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як погана звичка, результат помилкового виховання (Н.Міллер).

Згідно з теорією когнітивного дисонансу Л.Фестінгера, основою внутрішніх конфліктів є зіткнення несумісних уявлень у системі переконань, уявлень, цінностей індивіда. Людина прагне зменшити неприємний стан дискомфорту, пов'язаний з тим, що вона має одночасно два психологічно суперечливі «знання» (поняття, думки) [2].

Отже, у зарубіжних теоріях внутрішньоособистісного конфлікту основними є категорії протиріччя, внутрішньої боротьби і поняття психологічного захисту (подолання конфлікту). Перебіг конфлікту пов'язується з негативними переживаннями.

У радянській психології внутрішньоособистісні конфлікти вивчалися з позицій діяльнісного підходу (В.М.Мясищев, В.С.Мерлін, О.М.Леонтьєв, Б.С.Братусь, В.В.Столін, А.А.Файзуллаєв, Ф.Ю.Василюк та ін.). Серед радянських психологів одним із перших внутрішні конфлікти досліджував О.Р.Лурія. Під внутрішнім конфліктом він розумів ситуацію, коли в поведінці індивіда стикаються дві сильні, але протилежно направлені тенденції [3].

В.М.Мясищев розглядав внутрішній конфлікт як зіткнення суперечливих відношень особистості, яка не здатна продуктивно вирішити труднощі [4]. Тривалість та інтенсивність конфлікту залежать від того, яке місце займають порушені антагоністичні відношення в системі відношень людини. Він вирізняв та описав основні види патогенних особистісних конфліктів: істеричний, обесивно-психастенічний, неврастенічний.

В.С. Мерлін визначив психологічний конфлікт як стан більш або менш тривалої дезінтеграції особистості, що виражається в загостренні протиріч, що існували раніше, або у виникненні нових протиріч між різними сторонами, властивостями, відношеннями і діями особистості [5, с. 103]. Інтегральним показником внутрішнього конфлікту є тривале та стійке порушення нормального механізму адаптації. В.С. Мерлін аналізував зовнішні та внутрішні умови виникнення психологічного конфлікту. Необхідною умовою конфлікту, на його думку, є суб'єктивна невирішуваність ситуації.

Внутрішній конфлікт у структурі самосвідомості особистості описав В.В. Столін. «Одиницею самосвідомості» він вважає «смысл «Я», що включає когнітивний, емоційний компоненти та компонент відношень. Множинність діяльностей призводить до множинності смислів «Я», перетин діяльностей - до вчинків, вчинки - до конфліктних смислів «Я», конфліктний смысл «Я» запускає всю подальшу роботу самосвідомості [6]. Змістом цієї роботи самосвідомості є осмислення здійсненого вчинку, визнання або відторгнення його, прийняття здійсненого вибору або розкаювання в ньому тощо.

Ф.С. Василюк розглядає внутрішній конфлікт як один із видів критичних життєвих ситуацій (поряд зі стресом, фрустрацією та кризою). Конфлікт виникає в результаті зіткнення двох внутрішніх спонукань, що відображені в свідомості індивіда як самостійні цінності. Внутрішній конфлікт протікає у формі «ціннісного переживання»: «Конфлікт завжди ставить людину перед лицем цінностей, постійно вимагає ціннісного вибору» [7, с. 110]. Онтологічним полем конфлікту є внутрішній світ особистості, але лише за умови наявності в неї складного внутрішнього світу і актуалізації цієї складності.

У сучасних дослідженнях внутрішньоособистісні конфлікти вивчаються у зв'язку з проблемами вікового становлення особистості; розглядаються фактори, які впливають на їх виникнення та перебіг (О.А.Донченко, Т.М.Титаренко, О.В.Киричук, Л.Е.Орбан, І.А.Грабська, Г.М. Дубчак, Т.Ю. Гущина та ін.). О.А.Донченко, Т.М. Титаренко розглядають внутрішній конфлікт як стан людини, що відображає зіткнення між різними властивостями, відносинами, прагненнями і тенденціями в її внутрішньому світі. Дослідники зупиняються на аналізі внутрішніх психологічних протиріч, з'ясовують умови їх виникнення та виділяють три рівні розвитку психологічного протиріччя: відносна соціально-психологічна рівновага; порушення рівноваги, ускладнення основних видів діяльності, проєкція психологічного дискомфорту на роботу, спілкування (внутрішньоособистісний конфлікт); неможливість реалізації планів, програм, «розрив» життя, неможливість виконувати свої функції до того часу, поки не буде вирішене протиріччя (життєва криза) [8, с. 30-31].

У разі психологічного конфлікту порушується відповідність між операціональною, мотиваційно-цільовою та смисловою сторонами діяльності особистості, що призводить до реакції подолання, метою якої є усунення цієї невідповідності. О.А.Донченко та Т.М. Титаренко важливою умовою виникнення психологічного протиріччя вважають наявність розвинутої структури особистості, її «Я», розвинутої системи почуттів та цінностей людини, механізму рефлексії [8, с. 35].

Таким чином, у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці склались різні підходи до розуміння внутрішньоособистісного конфлікту. У вітчизняній психології конфлікт розглядається, з одного боку, як джерело розвитку індивіда, набуття ним якісно нових утворень - за умови його розв'язання. Конфлікт спрямовує особистість на подолання протиріч, суперечностей, у конфлікті змінюється сама структура особистості. Проте невирішені внутрішні конфлікти переростають у патогенні (невротичні) конфлікти, що зумовлює дисгармонійний розвиток особистості.

Узагальнюючи підходи дослідників, ми можемо стверджувати, що під внутрішньоособистісним конфліктом розуміють боротьбу, протиборство, протистояння певних внутрішніх утворень особистості; внутрішньоособистісний конфлікт пов'язаний із деяким станом напруженості та виражає ціннісне ставлення суб'єкта, складає зміст його психологічної реальності. Внутрішній конфлікт є складним процесом, розуміння психологічної суті якого можливе з урахуванням наукових здобутків представників різних психологічних теорій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хорни К. *Невротическая личность нашего времени. Самоанализ.* - М.: Прогресс. Универс, 1993.
2. Фестингер Л. *Теория когнитивного диссонанса.* - СПб., 1999.
3. Лурія А.Р. *Экспериментальные конфликты у человека // Проблемы современной психологии. Ученые записки Московского гос. ин-та экспериментальной психологии.* - М.-Л., 1930. - С. 98-137.
4. Мясищев В.Н. *Личность и неврозы.* - Л., 1960.
5. Мерлин В.С. *Проблемы экспериментальной психологии личности.* - Пермь, 1970.
6. Столин В.В. *Самосознание личности.* - М., 1983.
7. Василюк Ф.Е. *Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций).* - М., 1984.
8. Донченко Е.А., Титаренко Т.М. *Личность: конфликт, гармония.* - К., 1989.